

A METAFORA GRAMMATIKÁJA
ÉS STILISZTIKÁJA

SEGÉDKÖNYVEK
A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ V.

A METAFORA GRAMMATIKÁJA ÉS STILISZTIKÁJA

**Tanulmánykötet a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának
Magyar Nyelvtudományi Tanszéke által 1999. október 11–12-én rendezett
konferencia előadásaiból**

TINTA KÖNYVKIADÓ

SEGÉDKÖNYVEK A NYELVÉSZET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ V.

Szerkesztette és lektorálta:
KEMÉNY GÁBOR

Sorozatszerkesztő:
KISS GÁBOR

A kötet megjelenését támogatták:
A MISKOLCI EGYETEM PR IGAZGATÓSÁGA
A MISKOLCI EGYETEMÉRT ALAPÍTVÁNY

ISSN 1419-6603
ISBN 963 9372 06 4

© TINTA Könyvkiadó, 2001

A kiadásért felelős
a TINTA Könyvkiadó igazgatója
Műszaki szerkesztő: Bagu László
A nyomás és kötés az EFO Kiadó és Nyomda munkája
Felelős vezető: Fonyódi Ottó

TARTALOM

Előszó	7
B. GERGELY PIROSKA	
Beszélt nyelvi metaforák a régi erdélyi nyelvben	9
BÉKÉSI IMRE	
Kísérlet egy Ady-metafora ábrázolására	16
BENCZIK VILMOS	
A metafora mint az inopia korrekciója	22
BENEY ZSUZSA	
Pilinszky metaforikus rendszerei	31
BÍRÓ FERENC	
A metafora szerepe a testi tulajdonságra utaló diáknevek alkotásában	34
BODA I. KÁROLY – PORKOLÁB JUDIT	
Metaforák a kognitív nyelvészetben	45
BORBÁS GABRIELLA	
Igei metaforizáció – főnévi metaforizáció	57
BÜKY LÁSZLÓ	
A képi hasonlóságok háttéréről	62
DOMONKOSI ÁGNES	
A képszerkezet jelentésviszonyai Baka István Tájkép fohással című versében	69
FARKAS EDIT	
Kísérlet Pilinszky János Introitusz című verse metaforaszerkezetének kibontására	76
GÁSPÁRI LÁSZLÓ	
A stilisztika grammatikája	81
GECSŐ TAMÁS	
A generalizálás buktatói	86
HAJDÚ MIHÁLY	
Metafora a személynevekben	92
HANGAY ZOLTÁN	
Érdekes metaforák a szójelentések körében	96
HELTAINÉ NAGY ERZSÉBET	
Írói vélekedések a metafora stilisztikájáról	100
HORVÁTH KATALIN	
Metafora – metonímia	108
HORVÁTH MÁRIA	
A Soklevelű boglárkától a Zsivajgó természetig	114
HORVÁTH RAJMUND	
A metafora grammatikája	119

KABÁN ANNAMÁRIA	
Metaforák a tudományos nyelvben.....	126
KEGYESNÉ SZEKERES ERIKA	
Metaforahasználat a szaknyelvekben.....	131
KEMÉNY GÁBOR	
<i>A pillangó, a rózsza meg a kis fazék: a nyelvi kép mint szövegszervező tényező</i> a 20. század első felének magyar szépprózájában	140
KISS ANTAL	
Metafora és műfordítás	153
KISS GÁBOR	
Az „átvitt” minősítésű frazeológiai egységek A magyar nyelv értelmező szótárában..	158
KOCSÁNY PIROSKA	
A kognitív metafora és metonímia kihívása: régi-új kérdések a retorikában.....	170
KORNYÁNÉ SZOBOSZLAY ÁGNES	
Vizsgálódások Németh László metaforái körül	175
LADÁNYI MÁRIA	
Metaforizáció és szóképzés	181
MÓZES HUBA	
Az álarc mint metafora a verstanban	188
NAGY L. JÁNOS	
Weöres néhány metaforájáról	192
PETHŐ JÓZSEF	
Krúdy Gyula A hidon című novellájának stílus elemzése	197
PETRÓCZI ÉVA	
A magyar puritanizmus metaforakészletéből.....	203
SIPOS LÁSZLÓNÉ	
Metaforák József Attila szonettjeiben.....	210
SIPOS MÁRIA	
A metafora sajátosságai az osztják hőseinekben	229
SPANNRAFT MARCELLINA	
Lélekmetaforák – kognitív szemantikai megközelítésben	244
SZABÓ ZOLTÁN	
Metaforák stílustörténeti megközelítésben	253
SZIGETI CSABA	
A metafora és a mellébeszélés stilsztikája Petri Györgynél	262
SZIGETI JENŐ	
A bibliai parabolák grammatikája.....	268
SZIKSZAINÉ NAGY IRMA	
A diákszleng metaforái az „elégtelen”-re	273
SZŐKE GYÖRGY	
József Attila „metaforái”	281
TUBA MÁRTA	
A szerelem kognitív metaforái a magyar népdalokban és Petőfi Sándor verseiben.....	284

ELŐSZÓ

Kötetünk a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelvtudományi Tanszékén 1999. október 11–12-én *A metafora grammatikája és stilisztikája* címmel rendezett tudományos konferencia előadásainak írott – a szerzők által kiegészített, olykor tanulmányra fejlesztett, szakirodalmi hivatkozásokkal ellátott – változatát tartalmazza.

Az előd-intézményeit is figyelembe véve több mint 250 éves múltra visszatekintő Miskolci Egyetemnek alig tíz esztendeje, pontosan 1992 óta van bölcsészkarja, s ennek a karnak magyar nyelvészeti tanszéke. Egy viszonylag új oktatói és kutatói műhely tagjai vállalkoztak tehát egy igen régi tudományos kérdéskörnek a megvitatására.

Konferenciánk tárgyául azért választottuk a metaforát, mert ez a téma kellően általánosnak ígérkezett ahhoz, hogy több tudományág specialistáinak érdeklődését is felkeltse, egyzersmind azonban kellően speciális is ahhoz, hogy az előadások és viták ne mozogjanak általánosságban, ne váljanak parttalaná vagy semmitmondóvá. A metafora kutatása klasszikusan interdiszciplináris feladat, több tudományág képviselőinek együttműködését igényli. Abban a reményben küldtük szét meghívóinkat az ország felsőoktatási intézményeibe és kutatóintézeteibe, hogy a metafora vizsgálatának jegyében létrejöhet egy olyan tudományos eszmecsere, amelyben a különféle felfogások és megközelítési módok nemcsak konfrontálódnak, hanem interferálnak is egymással. Magyarra fordítva a szót: azáltal, hogy ütköznek egymással, új gondolatok szikráit is kipattantják.

A konferenciát KABDEBŐ LÓRÁNT, a Bölcsészettudományi Kar dékánja nyitotta meg. Az ezt követő plenáris ülésen hat előadás hangzott el (BÉKÉSI IMRÉÉ, HAJDÚ MIHÁLYÉ, GECSŐ TAMÁSÉ, SZABÓ ZOLTÁNÉ, NAGY L. JÁNOSÉ és KEMÉNY GÁBORÉ; a személyesen jelen nem levő BÉKÉSI IMRE előadását NAGY L. JÁNOS olvasta fel). Ezután négy szekcióban folytatódott a tanácskozás, az első napon 16, a másodikon 18 előadással. Összesen tehát kerekén 40 előadásra került sor. Ezek közül kötetünk csak 39-nek a szövegét közli, mivel egy előadó másutt kívánta publikálni tanulmányát (KINCSES KOVÁCS ÉVA: Metaforák ismétlésrendszere).

Anélkül, hogy a konferencia tanulságait ebben a szerkesztői előszóban le akarnám vonni, meg kell jegyeznem, hogy az előadások többsége a következő három témakör valamelyikével foglalkozott: a metafora elméleti kérdései, a 20. századi magyar szépirodalom metaforái, a réteg- és csoportnyelvek metaforái. A tudományszakok közül a stilisztika és a jelentésstan dominált (grammatikai vonatkozású előadás a vártnál kevesebb volt), de szerencsésen érvényesült a megközelítési módok sokfélesége is azáltal, hogy több előadásban a

nyelvtörténet, a finnugrisztika, a névtan, a lexikográfia, a verstan, sőt a teológia szempontjai is helyet kaptak.

A kötet szerkesztése során a szerzőktől kapott kéziratokat csak formailag igyekeztem egységesíteni, rövidítésükre vagy kiegészít(tet)ésükre nem vállalkoztam. Emiatt az itt közölt dolgozatok terjedelme három és húsz nyomtatott oldal között mozog. Sőt formai szempontból sem törekedtem teljes egyöntetűsége: ahol a szerző lábjegyzeteket alkalmazott, vagy belső hivatkozásokkal élt, nem változtattam rajtuk. A tanulmányok nagy többségében azonban az a szakirodalmi hivatkozási forma érvényesül, amelyet a Magyar Nyelvőr kíván meg munkatársaitól.

A Miskolci Egyetem magyar nyelvészeti tanszéke és e sorok írója abban a reményben bocsátja közre az 1999. októberi metaforakonferencia kötetét, hogy az abban foglaltak hozzájárulnak a kérdéskör alaposabb megismeréséhez és eredményesebb oktatásához, s kedvet ébresztenek az akkori résztvevőkben és a mai olvasókban egy újabb ilyen tanácskozás megrendezésére.

Budapest–Miskolc, 2001 májusában

KEMÉNY GÁBOR